

Forståelser av territorium

Den norske måten å «bebygge» landet på ga eiendomsrett, mens den samiske måten å «bebo» landet på ikke ga slike rettigheter.

Av Anne Nylend, religionshistoriker

I lys av opprettelsen av Finnmarkseiendommen og Hålogalandsallmenningen vil jeg gjerne peke på noen sentrale perspektiver for våre forståelser av territorium. Ved å se nærmere på hvordan våre oppfatninger av eiendom og territorium har blitt til, vil vi forhåpentligvis kunne nyansere synet på territorielle rettigheter, og få økt forståelse av hvordan kulturelle og historiske forutsetninger spiller en rolle. Dette gjelder også norske og samiske oppfatninger av eiendomsretten til landområder.

Mitt utgangspunkt er at våre forståelser av territorium og rettigheter til territorium er dannet på bakgrunn av ulike kulturelle og historiske premisser. Dette innebærer at norske/europeiske/vestlige oppfatninger av territorium kan være forskjellige fra samenes forståelser av territorium, noe som understøttes av skriftlig og muntlig kildemateriale.

Hvordan oppstår landrettigheter og hva gir rettigheter til territorium? Med bakgrunn i min hovedfagsoppgave i religionshistorie om samisk landskapsforståelse og territorielle rettigheter skal jeg her skissere opp noen perspektiver rundt disse spørsmålene.

Skille

Bakgrunnen for skillet mellom norske/europeiske/vestlige forståelser av territorium på den ene siden og samiske oppfatninger av territorium på den andre siden er vesentlig. Dette skillet danner ikke bare premissene for hvordan territorium har blitt fordelt blant makthavere – for eksempel slik Staten har blitt eier av geografiske områder som samene tidligere oppfattet som sine – men avdekker også hvordan den norske stat har gitt seg selv makt til å definere eierskap over et område. Å definere eiendomsrett i makthavernes favør er selvfølgelig ikke et særnorsk fenomen, og har paralleller til for eksempel europeernes kolonialisering av «den tredje verden».

Men hva preger så en «norsk» eller «vestlig» territoriell forståelse av landet «vårt»? I 1852 skrev historikeren P. A. Munch at «Norge var altså på en måte bebodd, men ikke bebygget før våre forfedres ankomst». Samene, som i mange tilfeller ble regnet som ikke-bofaste, ble altså etter denne definisjonen utelukket fra å ha et eiendomsmessig forhold til områdene de bodde i. Forskjellene mellom det å *bebo* og *bebygge* ble framhevet gjennom bildet av den omflakkende samene og den bofaste norske bonden.

Framhevet ulikheter

Selv om både samiske og norske jordbrukere hadde fellestrekk i sin måte å utnytte naturressursene på – mange var både var bønder og fiskere – ble det viktig for den norske stat å framheve de kulturelle ulikhetene framfor fellestrekkene. Det var den norske måten å «bebygge» landet på som ga eiendomsrett, mens den samiske måten å «bebo» landet på ikke ga slike rettigheter. Dette synet på retten til eiendom var beslektet med læren i datidens romerrettslige skole, der eiendomsrett ble gitt blant annet gjennom kultivering av grunnen knyttet opp mot en bestemt boplass.

I 1690 hevdet opplysningstidens John Locke at nomadiske samfunn ikke hadde eiendomsrett til områdene de brukte fordi eiendomsrett ble etablert gjennom «en kroppslig tilvirkning av jorden». De samiske måtene å bruke naturen på ble ikke karakterisert som dette.

Samenes tradisjonelle bruksrettigheter ble ytterligere svekket med sosialdarwinismens syn på at «laverestående kulturers bruk ikke burde gi grunnlag for eiendomsrett». På midten av 1800-tallet var Norge, i likhet med andre land i Europa, preget av nasjonalistiske tendenser. Samenes eksistens og tilstedeværelse innenfor Norges grenser utfordret dermed myndighetenes idealisering av Norge som en kulturelt og etnisk homogen stat. Historien om samene kan dermed ikke skilles fra historien om Sameland (*Sápmi*).

Annen innfallsvinkel

Disse måtene å forstå territorium på danner bakgrunn for oppfatninger av eiendom i dag, og gjenspeiler en tankegang om forholdet mellom folk og eiendom som også den norske Grunnloven er tuftet på.

Samiske tradisjoner viser andre måter å forholde seg til territorium på. For eksempel har samene tradisjonelt ikke skilt mellom bruksrett og eiendomsrett. Dette krever en annen innfallsvinkel til territorium og eiendomsrett enn den norske måten å tenke eiendom på.

Forståelser av territorium er ikke bare et juridisk spørsmål, men griper inn i folks forståelse av seg selv og omgivelsene. Tilhørighet til land og landskap handler om rettigheter i vid forstand; retten til å definere seg selv i forhold til slektskap, kulturell tilhørighet og geografisk tilknytning. Det handler om ens rett til å høre til.

Artikkelen er skrevet med utgangspunkt i «Territorium og tilhørighet: Samisk landskapsforståelse og territorielle rettigheter i et religionshistorisk perspektiv», hovedfagsoppgave i religionshistorie våren 2007, kap. 3.5. Hovedfagsoppgaven er støttet av Norges forskningsråd. Artikkelen er også publisert i Bladet Nordlys 16.01.08.